انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF
ACKU
8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

۱۳۷۸ لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پېژندنه:

نوم : افغانستان: دریم قوت

لیکوال : انجنیر محمد انعام واک

کمپوز : غازي کمپوزنگ سنتر «مصطفی سحر»

خپرندوی : واک فونډیشن دافغانستان لپاره

دواک فونډیشن د خپرونو لړ : شپږم

شمېر : پنځه سوه

بیه : پنځوس روپۍ

نېټه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچيانو ته:

په دې هيله، چې سبا به دوی ته د درېيم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آريانا - هيواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرليکونه

منله .... دریيم
ضروري يادونه .... څلورم
سريزه .... شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه ۱
۱ - لومړی قوت، دانقلاب تيوري او عمل ٥
۲ - دويم قوت، دانقلاب تيوري اوعمل ۸
خو، په افغانستان کې ۱۰
لومړی، له ۱۹۹٥ نه مخکې ۱۲
دويم، له ۱۹۹٥ نه را وروسته ۱۳
په اجرائيه قوه کې ۱۳
د دويم قوت بالقوه ماتې ۱٤

دويمه برخه:

د دریيم قوت تيوري ۱٥
د دریيم قوت جوړوونکي توکي:
۱ - افغان ملت ۱۸
۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته ۲۱
۳ - د دریيم قوت د تصرف اړخ، پير ۲۳
٤ - د دریيم قوت مذهبي اړخ ۲٥
٥ - لويه جرگه ۲۷
(لويه جرگه او نننی افغان سياست) ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤١
باچا او اسلام ٤١

دریمه برخه:

لنډیز ٤٣

څلورمه برخه:

نتیجه او وړاندیز ٤٩

اخیستنځي او یادښتونه ٥٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه د دې ليکنې د کمپوز وياړ په رښتيا چې د غازي ليزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفی سحر په برخه دی.
زه په دې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وايم.

د دې څېړنې د موخذونو د برابرولو په برخه کې زما د انډيوال، د واک فونډيشن د افتخاري غړي او د ختيځ د بيا ودانولو د ادارې (کور) د مشر ښاغلي ډاکتر فريد بزګر زيار او هڅې د ډېرې ستاينې وړ دي.

په پای کې د واک فونډيشن د ټولنيزو څېړنو د څانګې د غړي ښاغلي جېلانې ځواک او د دې فونډيشن د ټول مشرتابه نه چې د دې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوږه راکړه، د زړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال
دوړې نولسمه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب د اسلام د بنسټپالنې، بنياد ګرايي، سخت دريځۍ، اوريکي او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو د پېځاى استعمال خبره ده. په انګريزي ليکنو کې د دې ژبې د Islamic Fundamentalism يعنې «اسلامي بنسټپالنې» د ډېرې عامې او مروجې کليمې په څنګ کې نن سبا Islamic Radicalism (Sivan, 1985) او يا Revolutionary Islam، Traditional Islamic او يا Modern Islamic Fundamentalism او Fundamentalism (Roy, O., 1985) Islamist (*) اصطلاحات په عمومي ډول د اسلامي سخت دريځۍ او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. د دې په څنګ کې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د «اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» د اسلامي سخت دريځۍ د ټولو ډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله د اسلامي سخت دريځۍ او بنسټپالنې بيلو بيلو څانګو ته د لازمو اصطلاحاتو د ورکولو په دې کار قانع نه يم، خو بيا مې هم پدې لند، تنګ وخت کې د يوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، د اسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځۍ اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملايان» مې د طالبانو په بڼه کې د اسلامي سخت دريځۍ، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp.13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرايي او اوربکی سياسي کارکوونکي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي دمکتب او پيروانو يعنې «وهابيانو» او اسلامي راډيکاليزم Islamic Radi-calism يا «اسلامي سخت دريځي» مې دسيد قطب، مولانا ابو الاعلی مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني دطرز تفکر او په ځانګړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» ګډه اصطلاح ټولو تنيو افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده . خو، په خپلو کې داسلام دسره ورانې او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته داصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، دنوموړو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ دګډو ايډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونکي ددې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډيکاليزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي داخوانيانو، وهابيانو او نننيو سخت دريځو سياسي ملايانو (طالبانو) په بڼه کې ددويم قوت په توګه، لې ترلږه دډموکراسۍ دلسيزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. دريم قوت هم دنننۍ بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسيزه کې منځ ته راغی.

دريم قوت په افغانستان کې يو مترادف ملي جريان دی چې، دلومړي او دويم قوت په څېر يې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پياوړې سياسي ډله تپله، يوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دويم قوت په ۱۹۹۲ کال سياسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هيواد کې دسياسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هيواد دسياسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دريم قوت نن سبا، نه يوازې داچې ددويم قوت په څېر يو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه يوازې داچې يو پوځي ځواک ندی، يوايډيالوژيک جريان هم ندی. دا سمه ده چې، لويه جرګه، باچا، پير، افغان ملت ګوند، تصوف، غير بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غير سياسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شيندلي، بيل بيل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې يو موټي کيدو ته اړتيا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفين بيخي له پښو لويدلي او ميدان تش دی. نه، ديوه ټوټه شوي او سترې شوي پوځي سياسي قوت په توګه، نه يوازې پرون، بلکې همدانن هم اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم ددريم قوت پياوړی او ژوندی دښمن دی. نو يو شيندلی، غير وسله وال او غير ايډيالوژيک دريم قوت هيڅکله هم يو بالفعل او ورونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پياوړي دښمن په ماتولو، په هيواد کې دزعامت راغلې سياسي خلا ډکه کړي.

دريم قوت يو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه يوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دويم قوت «قرآن» [٤] او ايستلې «توره»، يو هم نه لري.

په دغسې يوه عيني چاپيريال کې په ۱۹۸۸ کال کې، دافغان سوسيال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپرونکي مرکزي اورگان «افغان ملت» دجريدې دمسؤل مدير په توگه، ما ددې جريدې په دولسمه، ديارلسمه او څوارلسمه، درې واړو گڼو، کې ددريم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددويم قوت په توگه داسلامي سخت دريځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته، وخت په وخت، لکه نن، څوڅو ځلې «دريم قوت» دافغان سياست نغرى تود ساتلى دى.

نن هم هماغه پروني چاپيريال دى. خو دبو ملي جريان دلاروي په توگه ددريم قوت نننني غږ غوړ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم پروني کينه او دښمني مخې ته درولې، بيامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولاى په دريم قوت څه ونه ليکم.

پدې څېړنه کې ددريم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سياسي، بالفعل - پوځي او ايډيالوژيک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هيله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هيواد کې دملي جريان دلومړي گام په توگه ددريم قوت دجوړيدو له لارې، په هيواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزيکي او معنوي بيا رغونه کې لاس وکړي.

په مينه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ٥ مه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې ددموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹٦٤) په یوه خام ذهني- سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: دکینو اندېښنو جریان کمونستي راډیکالیزم، دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاوېد په بڼو کې دلومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داخوان المسلمین په بڼه کې دیوه بل دویم سیاسي قوت او ملي جریان دافغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې دمعتدل دریم سیاسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو دښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وغځولې.

د۱۹۷۳ کال په جولای کې دافغانستان دپخواني صدراعظم محمد داود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳) [3]. دکودتا په نتیجه کې ددموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې دپرچمیانو دنفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالني او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) ډېر سیاسي تاوان وکړ. دپخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم میوندوال(۱۹٦۵- ۱۹٦۷) [3*] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته ډېر تاوان واوښت.

ویلای شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې دریم قوت یا ملي جریان په عمومي توگه په یوه کمزورې او دوو یا دو شوو بڼو او کینو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني بڼه فعالیت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کېن قوت له خوا د سیاسي قدرت په نیولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ته د پوځي، سیاسي، سازماني او ایډیالوژیک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو یو زیات شمېر نړیوال وسله وال گوریلایي اسلامي بنسټپالي او اخوانیان وپېرودل شول [٤] او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په لیکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره یو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانیانو په پوځي او گوریلایي روزنه کې ډېره زیاته مرسته وکړه. په نتیجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو د رهبرۍ لاندې په یوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جریان یا د دموکراسۍ د لسیزې معتدل غیر وسله وال او کمزوري سیاسي سازمان (دریم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډیکالیزم د سیاسي، ایډیالوژیک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له یوې خوا، د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم د یوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سیاسي فشار لاندې راغی او سیاسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونیوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا یوازې اوه افغاني جهادي تنظیمونه په رسمیت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او څلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظیمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبندیه او قادریه طریقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پیرسید احمد گیلاني او منځ مهالی ملا، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سیاف اسلامي بنسټپالني، د برهان الدین رباني او گلبدین حکمتیار اخواني تنظیمونو او سخت دریځي ملا، مولوي محمد یونس خالص ځای ونیو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» د خلق - پرچم په وجود کې د دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) نژادگر اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسلیمېدو سره، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځي فرکسیونیزم لا پیاوړی او ژور کړ. پر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دریځې تولو ډلو، ازبک ملېشې، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې گوني اتحاد پـه گډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې پـه کابل کې دمجاهدینو اسلامي دولت جوړ کړ. دسیاسي قدرت دوېش پـه سر دتاجکو، ازبکو اوهزاره اقلیتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې ټوټې کړ.

دتېرې شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني - مسعود دمشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنه یوې خوا اودحکمتیار دمشرۍ لاندې سوچـه اسلامي بنسټپالنه بلې خواتـه دسیاسي قدرت ددوو مهمو مدعیانو پـه توگه پـه خپلو کې سره ولوېده. دسیاسي قدرت دنیولو پدې اخ وډب کې دربیم قوت پـه ډېره اسانۍ لـه صحنې ووت. شره وېشلی اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي-سیاسي ډگر یوازینی پوځي قوت پاتې شو. پـه نوم شمال ائتلاف یااسلامي نژاد گر راډیکالیزم دسیاف د وهابي بنسټپالنې پـه مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې پـه کابل کې خپل حکومت وساته. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادگر راډیکالیزم دسیاسي - نژادي برلاسۍ غوښتنو پـه نتیجه کې افغانستان پـه څلورو نژادي - سیاسي حوزو وېشل شو(٥).

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامي راډیکالیزم پـه شمال اوسوچه اسلامي راډیکالیزم پـه جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو پـه توگه پـه هیواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډیکالیزم) دلـه منځه تللو پـه نتیجه کې دقدرت راغلې سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

لـه ۱۹۹٤ څخه، پـه جنوب کې دسوچه اسلامي راډیکالیزم ځای نویو سیاسي شوو ملایانو ونیوه اود کلیوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملایانو اومولویانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک پـه افغانستان کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ. ځینو داتحریک دربیم قوت وباله. پـه ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت پـه تاسیس اودسیاسي قدرت د خلا پـه ډکولو کې دناکامې او تېرې شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ځای داسلام همدې نوي سیاسي -پوځي بدیل ونیوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژۍ، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو دا تحریک اصلاً دمجاهدینو او یاد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، داخواني او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي دعالي تحصیلاتو خاوندان وو او د طالبانو دبنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چنې اوچت نه نیولې تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې دبې سواده او باسوادو فارغ التحصیلانو لښکر دی. نو، د طالبانو اسلامي بنسټپال تحریک دشکل له مخې څه ناڅه یو داسې دریېم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه اوبل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې او پخپله یې دهغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو دا اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو دریېم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې یې دنژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو اوشیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې دهیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی دخپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. دنژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد دا اسلامي بنسټپالنې پوځي اوسیاسي مورچل، په ختیځ دپښتنو طالبانو په تندي دپښتني نژادپالنې ټاپه نشي وهلی. د طالبانو تحریک یوبشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، دپرونۍ ستړې شوې اسلامي بنسټپالنې اوله پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې دافغانستان سیاسي خپلواکي، ملي واکمني اوداخورې بشپړتیا ټول له جدي خطر سره مخ کړیدي او لګیادی دافغان نشنلیزم دپېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه دیوه بنسټپال نظام په نا اشنا او غیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې دریېم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې دیوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې ددریېم قوت دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. ددریېم قوت دپیژندنې لپاره پکار ده، مخکې ترمخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې لېترلږه له ۱۹۵۰ لسیزې[٦] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم ډېر پوخ شو. دافغانستان دخلکو دډموکراتیک گوند دواړو څانګو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي او ښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او دیوه وسپنیز ډسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دځوار لسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست ګوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق اوپرچم دڅانګو په وجود کې دا قوت دډېرو مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦٥ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[٧] سره سم دمارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړېدو لپاره طبقاتي مبارزه[٨] پیل کړه. دې ګوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلګۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[٩] او په ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته، دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توګه دڅېړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي- اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹٥۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹٦۳-۱۹٥۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو څلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښې و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دېښتني پورتنۍ طبقې دخان او ملک په ځوی برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنی طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنګ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړی قوت په توګه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو - اخوانیانو او ددریم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هیواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دتېکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې د ځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دویش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نوله ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د دوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته دپوځ په رابڼکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په دریدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱٦]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنۍ تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنیه کې په ۱۹۷۸ کال، د یولړ انقلابي اهدافو د تطبیق لپاره د ښکتنی طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم درې فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور - سود او ګروی نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت د یوه وزیر (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کلیوالو کورنیو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان د چارو یوه روسي متخصص Glukhoded داتیکل له مخې شپږم فرمان د افغان بزګرو دیرش بیلیونه افغانی (یو بیلیون امریکایي ډالرو، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ میلیون افغانی (ثلیریشت میلیونه امریکایی ډالره) ښودلی دی[۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[۲۲]؛

* او د دی قوت بل فرمان بې ځمکو اولږ ځمکو بزګروته د شخصی ځمکو دوړیا ویش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هیواد کې د شپږ میلیون جریبه ځمکې (۱،۲ میلیون هکتاره) د ضبط او توزیع او برسیره پر ۵ ،۲-۲ میلیون کوچیانو یې د ۶۳۰۰۰۰ بې ځمکو اولږ ځمکو کورنیو اتیکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت یوازې او یوازې ۳۳۰۰۰۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه یې یوازې ۲۸۷۰۰۰ هکتاره ځمکه هغه هم په یوازې ۲۹۶۰۰۰ بزګرو وویشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲٤].

نو ویلای شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) د له منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې د لومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې ببخښن نفوذ لری، د لومړی قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984)[۲٦] و د چې خلک یې په لوی لاس د لومړي قوت په ضد، هغه هم د دویم قوت اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم د رهبری لاندې، د ملی قیام په بنیه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په زغرده ویلای شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پای کې د دولت په ضد دلومړي قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود. خوله پاسه د(Trimberger, 1978) دطرح شوي انقلاب له ماډل سره دلومړي قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړي ورته والی او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې د دې قوت انقلابي پروګرامونه يې ناکام کړل، فوق العاده توپير لري[۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې ګوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ يې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه او له ۱۹۷۸ راهیسې يې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن ګوند» نوم ورکړ او په یوازې ځان يې د مجاهدینو دسخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې و چې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دریم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲-دویم قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې[۲۸] او په افغانستان کې د نولسمې پېړۍ له پایه[۲۹] د وهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې د پنځ پیري ملایانو ظهور، بیا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې د اخوان المسلمین نړیوالې ودې او پیوستون[۳۰] په سیمه او نړۍ کې د اسلامي بنسټپالنې او رادیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور او نفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الموارد ي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او د دې حکومت د حکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدي(Khomeini, 1981)،[۳۱]. مشهور ایراني رادیکال اسلامي پوه علي شریعتي په اسلامي حکومت کې د علماء او له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم حاکمیت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی ګڼي او شریعت یو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو پواسطه بدلیداي نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم اسلامي دولت یو ایډیالوژیک او دنړۍ دټولو مسلمانانو شریک دولت بولي (وګوری احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

داسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو دټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختیا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دنړۍ دټولو مسلمانانو یووالی او دجنهاد او تورې په زور یو داسې نړیوال اسلامي دولت غواړي چې په ایډیالوژیک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او ملیت. حاکمیت پدې دولت کې دخدای په لاس کې دی. یعنی ټول دولتي اداری سیستم دخداي په قانون، شرعې، چلیږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقیده هم ده چې داسلامی دولت تأسیس یوازې او یوازې داسلام دعملي کیدو لپاره دی او بس.

داسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امیر، خلیفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زیات مقتدر او دزیات واک خاوند دی باید نروي نه ښځه [۳٤].

دمولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ایت الله خمیني داسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خمینی او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعي بشپړ تطبیق» داسلامي دولت دمشری دوه بنسټیز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سید قطب او مودوی داسلامي دولت دمشر دانتخاب خبره دخلکو خوښې ته پرېږدی؛ خمیني دممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټینګار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خمیني یوهم دموکراسي دخلکو دحاکمیت داصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شریعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زیات اهمیت ورکولو سره سره، بیاهم نه خمیني او نه قطب، یوه هم، داسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رڼا نه ده اچولې (Adam, 1983)[٣٦]. خو، داسلامي دولت د «تولواک» او د «قضائیه سیستم» په اهمیت باندې داسلام په ټینګار، خمیني اسلام یو متمایز نظام ښیي. خمیني وایي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته یو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرینو قضایي سیستم ته ډیر پام ندی اړولی، خو دیوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ډېره ستره سیاسي غوښتنه ده[٣٧].

له ملي جریان او نشنلیزم سره په مخالفت کې اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم یوه خوله ده. وایي چې نژادي - قومي سرحدات سیاسي ارزښت نلري. یوازې دیني اختلافات دي چې د مسلمان او غیر مسلمان په منځ کې رسمیت لري (Pipes, 1983)[٣٨].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم سره نه یوازې دیوه نړیوال اسلامي سیاسي سیستم د نه منلو په سر وران دي، بلکې دابنسټپالنه نشنلیزم په سیکولریزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[٣٩].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم Nationalism، نوې کونې Modernization او سیکولریزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دي[٤٠].

خو په افغانستان کې:

اسلام د خپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹٦٤ پورې په سیاسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سیاسي، اجتماعي او کلتوري واقعیتونو پښتونولي، پښتانه او افغان نشنلیزم درې واړو سره دسیاسي ګوزارې او جوړښت ښېل ښېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹٦٤، په تیره بیا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سیستم نه آزاد د قدرت دیوې اجتماعي ستنې په توګه د خپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت د سیاسي او اجتماعي ستنې په توګه د خپل مذهب او د حنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائیه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې گونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ۱۹٦٤ کې دد موکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ۱۹٦٤ او په عملي لحاظ له ۱۹۷۸ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډگر کې دسیاسي «دویم قوت» په توگه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریېم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ۷۹-۱۹۷۸ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دیوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته وروړل. په ۱۹۹۲ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوي مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستگاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینگار له مخې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې درباني - حکمتیار د ۱۹۹۷ کال دگډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان دپښبور د ۱۹۹۲ کال داپریل د ۲٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ۲، ۸۵ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دوا ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه)[٤٥].

په افغانستان کې ددویم سیاسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري او سیاسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړیوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو - اخوانیانو کې حکمتیار، چې دګوند ډېر کار کوونکي یې دده په ګډون دسیکولر لوړو تحصیلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملایانو) سره جوړندي. حکمتیار له یوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني[٤٦].

حکمتیار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړیوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ دیوکانفدرېشن (Confederation) دجوړېدو وړاندیز وکړ[٤٧].

خالص او ملګري ملایان یې هم داسلامي حکومت په راس کې دملایانو په تېره ولاړ دي. رباني او سیاف پدې هکله څه غوځ دریځ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې یوازې او یوازې ملایان داسلامي دولت ټولواک ټولی ګڼي او بس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دریځو تینګار ځکه بې ځایه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذو. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سیاسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دریځي ددې قانون دانفاذ په یوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زیاتیږي.

دادی دطالبانو په دولتی ډوله تشکیل کې ددیني علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې ددینې علماو (ملایانو) فیصدي څېړو[٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسیزه اوچته شورا (Inner Shura) کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

– په مرکزي یوولس کسیزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملایان، ۸۲ په سلو کې.

– په پنځو تنو والیانو کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحریک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ویشت کسیزه رهبري کې د دیني عالمانو (ملایانو) سلواله (فیصدي)، ۹۱ کیږي [*٤٨].

دویم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته [*٤٨]:

د اسلامي امارت د امیر المؤمنین په توګه د ملامحمد عمر نه وروسته:

– د اسلامي دولت د ریاست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسیزه شورا کې د دیني علماو (ملایانو) سلواله، سل په سلو کې.

– په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د دیني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– د اسلامي دولت د اداري ریاست په پنځو غټو پوستونو کې د دیني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– د کابل ولایت په څلورو غټو ولایتي پوستونو کې د دیني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– په اوو ولایتونو کې اوه واړه والیان ملا یان دي، سل په سلو کې.

– د بهرنیو چارو وزارت کې دا سلواله تیته ده. پرته له وزیر نه چې ملا دی، پنځه غټې ځانګې غیر ملایانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

– په اجرائیه قوه (کابینه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئیسانو په ګډون یوویشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ویلای شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نیولې او ملایان یې د اقتصادي، اجتماعي، سیاسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

لیدل کیږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د دریاني - حکمتیار او طالبانو په وجود کې د دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم، دولتي تشکیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي ،نژادي او ملايي تشکيل دی.

ددويم قوت بالقوه ماتې:

دريم قوت په بالقوه ډول او س څه بريالی خو، په بالفعل ډول ښه مات او دويم قوت په بالفعل ډول ښه بريالی خو په بالقوه ډول څه مات او ددې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې ، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنيو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دريځي او د عقايدو تفتيش، ډېر وچ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په ديني مدرسو باندې د عقلي او سيکولر ښوونځيو او پوهنځيو بدلول، اجباري ږيره، د ښځو د کار او زده کړې مخنيوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګيا ده په عام ډول افغان ملی کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ يو داسې محافظه کار اجتماعي - سياسي نظام چې لايې هم، د دين په ګډون، دژوند په ځينو کلتوري - سياسي برخو کې د بلې ايډيالوژۍ برلاسي نه منلې (٤٩) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په يوه لږ وخت (١٩٧٨-٩٧) کې د يوه نوي قوماندان - فيوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پيل پيل، ١٩٩٢ نه ، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د يو تاجک تاکل او بيا په دويم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د ترلو ډېر ټول او ټول اسلامي بنسټپالني ته وتلی دی؛

* په هيواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سياسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دويم قوت پاتې راتلل.

* سياسي استقلال، ملي واکمني ، د خاورې بشپړتيا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د يوه موټي هيواد دويش پړه په لومړي قوت، کمونستي راډيکاليزم، برسيره په دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

د دریم قوت تیوري:

نه یوازې دا چې، دریم قوت دخپلې غیر انقلابي طبعې له امله دعمل کومه انقلابي تیوري نلری، په افغانستان کې د یوه بشپړ دریم قوت دنشتوالي له کبله ددې قوت دریفورم کومه واحده تیوري هم په لاس کې نشته. د تیوری دانشتوالی په سیمه ییز او نړیوال کچ ځه چې په ملي کچ هم دنشنلیزم دخام پخلي او یا نه پخلي او نه تبلور نتیجه ده. دناپییلو هیوادونو نړیوال غورځنګ اودسوسیال دموکراتانو نړیوال پیوستون په نړیوال کچ یو داسې سیاسي- ایډیالوژیک پیوستون منځ ته ندی راوستی چې په سیمه ییز کچ ورته سیاسي قوتونه وزیږوي.

په افغانستان کې هم دریم قوت په یوه بشپړ ګوندي- سیاسي او ایډیالوژیک، غیر دولتي بڼه کې وجود نلري. د دموکراسی په لسیزه کې لکه چې مخکې ووېل شول دریم قوت یوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډیر کمزوری ایډیالوژیک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم دلومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دویم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکنېده.

په دولتي بڼه کې نشنلیزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سیاسي- بشپړ تیا یې لومړي پړاو کې دلومړي پښتانه نشنلیزم، په اتلسمه پېړۍ کې د دویم پښتانه نشنلیزم په بڼه کې او دافغان نشنلیزم په خپل دریم بشپړ تیايي پړاو کې دننني دریم غیر دولتی نیمګړي دریم قوت مندمات کړیدی. دافغان نشنلیزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړیوالو سیاسي کتارونو کې په یوه دریم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً دناپییلو هیوادونو دیوه مؤسس غړي په توګه، پخپله دیوه دریم قوت حیثیت خپل کړی و. نو، که ننني دریم قوت هوښیاروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يكارده دافغانستان دننني «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونكي افغان نشنليزم څو سوه كلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت ددولت او ټولنې دفزيكي او معنوي بيا رغونې كار خپل سياسي حق وګڼي.

داځكه . ١٩٦٠ لسيزې څخه مخكې ؤ چې، په افغانستان كې دلومړي، دويم او درېيم قوت دجوړېدو «ايډيالوژيك» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسيزه كې دخامې دموكراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ كړ. لومړی، لومړي قوت دكمونستي راډيكاليزم ددكتاتورۍ او ترور دنظام په توګه ددموكراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو كلونو كې، او ددويم ځل لپاره دويم قوت ، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دكتاتورۍ او تروريزم ديوه نظام په توګه ددموكراسۍ له نوموړي راتګ څخه په ٢٨ كلونو كې سياسي قدرت ته په رسېدو ، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناكامه مظاهره وكړه.

په افغانستان كې دننني درېيم سياسي قوت په بڼه كې دملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسېره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاكميت» په دوو ډېرو مهمو بنسټونو له كمونستي او اسلامي راډيكاليزم څخه بېلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی[٥٠] چې داجريان پخپلو كې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، كيڼ كمونستي او ښي اسلامي راډيكاليزم نه ديوه «خپلواك» نظام په توګه بېلوي؛

* «ملي حاكميت» په يوه ملي جريان كې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاكميت نه وروسته دخلكو دمسلم حق په توګه دهغه منل[٥١] نه يوازې ملي جريان دكمونستي او اسلامي راډيكاليزم دترور او دكتاتورۍ له دوو نظامونو نه بېلوي، هغه ته يوه دموكراتيكه پېژندنه هم وركوي؛

* دموكراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي[٥٢] دملي حاكميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دننني درېيم قوت په بڼه كې ملي اعتبار او مشروعيت وركوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان د یو خپلواک، افغان او اسلامي هیواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره یې اعلیحضرت احمد شاه بابا ایښودې ده، یو « افغان » دولت منل [٥٣] د ملي جریان نورې بنسټیزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت « افغاني » هویت ته په احترام سره په افغان سیاست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییز توپیر څخه د ټولو قومونو برخه اخیستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دریم قوت نورې غوښتنې دي [٥٤].

په افغانستان کې د یو موټي دریم قوت د نشتوالي له امله نشي کیدای د دې قوت بشپړه تیوري توضیح شي. خو، له ۱۹٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضیح او تشریح به دلومړي قوت د ماتېدو (۱۹۹۲) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې نننۍ سیاسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دربېم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د ۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[٥٥]. ددې گوند ډېر مهم او ستراتېژیک شعار « یوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان » [٥٦]ؤ. دا گوند چې دلوی ښتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري[٥٧] دسیاسي دموکراسی، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[٥٨]. په عمومي ډول ددې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ دلسیزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې « لوی افغانستان » او « سوسیال دموکراسي »[٥٩] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ دلسیزې د دربېم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د دربېم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې دافغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایډیالوژیک جلب وجذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د دربېم قوت مورچل همدې گوند ونیوه.

دلوی افغانستان د ډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکیلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسېره، دیوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسیاسي او تشکیلاتي پرمختګ نور اساسي خنډونه دي.

دافغان ملت د « لوی افغانستان » ملي غوښتنه که په افغانستان کې دشلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې دخلکو دتاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې د دریم قوت د ې اساسي توکي ته ستراتیژیکی ستونزې وزیږولې او دا گوند یې د پخواني شوروي اتحاد، ایران او په تېره بیا د پاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې د دې گوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، د کابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت د جوړېدو خبرې دا گوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

د دې گوند نشراتي اورگان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال د جون د میاشتې په خپله دریمه گڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بېرته وغوښتنه [۶۰].

په ۱۹٦٦ کال کې دې گوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه [*۶۰].

سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خو بیا هم د دموکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» د درېیم قوت په توگه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې د افغانستان د دولت او افغان ملت گډ غږو. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته د پښتونستان مسئله نور د دې گوند د سترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. د افغان ملت د گوند د ۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې د پښتونستان مسئلې ته په دې ډول گوته نیولې ده: «د سیمې د هېوادونو ځینې سرحدونه د اروپایي استعمار د لاسوهنې په اثر متضرر شویدي او پدې اساس په دې سیمه کې د ځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي [٦١]. په هرحال، د پښتونستان د مسئلې په سرله دې گوند سره د پاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې د دریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا درېیم قوت برسېره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر همدا ننه د ډېر سخت سیاسي ، اقتصادي فشار لاندې راغلی دی. د دې گوند ډېر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې د اسلامي بنسټپالنې د پیاوړي کېدو او د ملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ [۶۲].

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ [۶۳]. په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله [۶۴]. داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلامیې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد الحنه اخطار [۶۵] دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته [۶۶]. دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکينو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبليغاتو ددرېيم قوت ديو بالقوه موقف غږ لږ ترلږه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې [۶۷] ددرېيم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د «سباوون زېري» دافغان ملت جريدې د نومړې ليکنې په ځواب کې درېيم قوت په ډېر شدت وغانده [۶۸]. په درېيم قوت دافغان ملت دګوند اودراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته [۶۹].

له کمونستي اواسلامي راډيکاليزم اوبنسټپالنې سره دسياسي اوکلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددرېيم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناڅه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

داګوند دګوندي مرکو، جرګه ګیو، جرګو اود تشکیلاتي ارتباط دسره نښتو کړیو له لارې له ښاري او کلیوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو دري دېرش کلونو راهیسې دې ګوند په پښتنو سیمو کې ډېر جلب اوجذب کړی دی. دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول دخپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود (۷۰). خو داعدد ددې ګوند دغړو اصلي شمار نشي ښودلای. په پېښور کې ددې ګوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنګرو کې دمتناسبې نمایندګۍ داصل له مخې دهرو لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر دیوه تن په ګډون دنوموړو کلونو په کنګرو کې په ترتیب سره ۳۹۰ (۷۱) او نژدې ۳۰۲ (۷۲) ګوندي کدرونو ګډون کړی وو. خو دا ارقام بیاهم ددې ګوند دغړو رښتینی شمېر نه ښیي.

سره لدې چې نننی غربي ډوله ګوندي دموکراسۍ ددې ګوند پروني شرقي ډوله تشکیلاتي سیستم لاسست او خوزولی، بیاهم دښتو تشکیلاتي کړیو اوددې کړیو له لارې دګوند اوخلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه دننني درېیم قوت په نورو جوړوونکو توکوکې له سره نه لیدل کېږي. ددې ګوند تشکیلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او باهم له بېخ اونښتیه دیوه وسپنیز تشکیلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه یوازې ددې ګوند، بلکې ددریم قوت دجوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲-یوه ایډیالوژیکه هسته:

ددرېیم قوت په بېخ او بنسټ کې به دیوې ایډیالوژیکې - سازماني هستې شته والی، په یوه سره اوبدلی سیاسي - پوځي قوت باندې ددرېیم قوت په بدلولو برسېره، ددې قوت درښتیني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

درېیم قوت کېدای شي دشکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، دماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت وي. دیوه ایډیالوژیک نظام دنشتوالي په صورت کې به ددې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بیا به داسلامي پښتنپالنې اوسخت دریځو دراغورځولو له پاره ددرېیم قوت بدیل ډومره کمزوری شي چې بیا رغونه به یې دمشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېرزور بحران سره مخ وي.

یو پېياوړی او له سره په یوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېدای شي دیوه بالفعل درېیم قوت د ایډیالوژیکي سازماني هستې کار ورکړي. د درېیم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سیاسي توکو کې افغان ملت د مبارزې د درې ډېرش کلنې تشکیلاتي، سیاسي او ایډیالوژیکي سابقې له مخې د دې دندې یو مناسب توکی دی.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېیم قوت د جوړوونکو له ټنئیو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوی دی. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره د درېیم قوت د جوړېدو وړاندیز کړیدی. افغان ملت تل له باچا او پیر سره ښه رابطه درلودلې او په افغان بحران کې یې دلویې جرگې اوباچارول تائید کړی دی. داخو افغان ملت و چې له روسي پوځ او په کابل کې یې د خلق - پرچم له حکومت سره دجگړې دپیل په کلونو کې د پیر محاذ ته پوځي او تشکیلاتي اوږه ورکړه. پیر ښایي د او اقعیت هیڅکله له یاده ونه باسي. د درېیم قوت د جوړېدو په لاره کې به د پیر د روحاني او د یوه موټي افغان ملت د سازماني - ایډیالوژیک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د درېیم قوت په گټه تمامې شي. خو، د یوه شیندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا گټه یوازې د محاذ وي.

افغان ملت لومړی په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بیا په ۹۲-۱۹۷۸ او بیا آن ترنن پورې دباچا په ضد کوم سیاسي فعالیت نه دی کړی. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نو باچا ښایي دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهمیت او افغان ملت ته دخپل ضرورت واقعیت درک کړی وي. باچا باید په خپل وجود کې د درېیم قوت دجوړیدو په اهمیت، بیا دیوه سازماني - ایډیالوژیک قوت په توگه د دې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهمیت او بیا هم افغان ملت ته د دې سازماني او ایډیالوژیکي جوړونې د دندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU 8238

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېيم قوت د تصوف اړخ

پېر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د ټولنيزې ستنې رول لوبولی دی (۷۳).
د تصوف د نقشبنديه او قادريه دوه پياوړې څانګې په افغانستان کې د پېړيو پېړيو راهيسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپياوړی ولسي موقف لري. همدې پياوړتيا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ور پسې د سقاو د زوي او محمد نادر خان (۳۳-۱۹۲۹) د حکومتونو په درولو کې د نقشبنديه طريقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) دفتوې ګانو لاس و (۷٤).
دولتونو په ټولنه کې د روحانيت د بېخڅن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسيزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنيو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ٤، ١٦ او پدې لسيزه (۷۳-۱۹٦٤) کې په سلو کې ۳، ۳ غټې دولتي پوستونه اخيستي وو (۷۵).
د افغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پير سيد احمد ګيلاني کورنۍ د قادريه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنۍ د نقشبنديه طريقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخڅن روحاني شخصيت دلته په پاکستان کې د دوی د تنظيمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.
د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۹۲-۸۸-۱۹۷۸) کې د درېيم قوت موقف پدې دوو تنظيمونو ونيول شو. خود حضرت «جبهې» په افغانستان کې د يو رښتيني درېيم قوت سياستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظيم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر د درې ګوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مريدان، پخواني بيروکراتان، ولسي مشران او يو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظيم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت یو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنستپالو پرې هېڅکله هم سیاسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې د ملي جریان مخه نیوله. د «پیر» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې د شرعي د انفاذ غوښتونکی او د افغانستان د مسئلې په حل کې يې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائيداوه. په همدې ډول يې، د پیر غوندې، افغان سیاست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې د هغه د بیا راستنېدو غوښتنه هم کوله[٧٦]. خو په ۱۹۹۲ کال د مجاهدینو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو يې پخواني باچا له یاده ووت.

د اسلامي بنستپالنې په ګټه او د ملي جریان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې د راولپنډۍ د مشورتي شورۍ د موقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون پر اساس په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په تیاکل کېدو سره، اسلامي بنستپالو او سخت دریځو دې ډېرښه د ملي جریان په ضد استعمال او د رېیم قوت يې د ده په بنه کې نوم بدي کړ.

حضرت اوس د کوم تنظیم خاوند ندی. د ده تنظیم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د درېیم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شویدی. په سیمه کې په عمومي توګه د تصوف د نویو مرشدینو په راپیدا کېدو سره د تصوف لرغوني پیران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د درېیم قوت د کومې پرزې ځای ونیسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سیاست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دیوه بالقوه درېیم قوت یو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې د جوړو شوو تنظیمونو د درې ګوني اتحاد غړی او له ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا د یو درېیم بالفعل قوت د جوړولو له محرکینو څخه په اصطلاح یو محرک دی.

داخو د درې ګوني اتحاد د یوه وتلي غړي په توګه د محاذ په وجود کې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سیاسي امکاناتو سره سره، بیا هم درېیم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې يو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم يې په دې اوهم يې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، يعنې په کابل کې يې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبيا دطالبانو تر پوځي-سياسي عروجه پورې ديوه بې زړه او محافظه کار سياست په لوبولو دافغان بنسټپالو په تېره بيا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکيب کې په پاتې کېدو يې، ددرېيم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډيکاليزم په ژرنده تويې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسياستونو سره کوم ځانگړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښيي، ددې ائتلاف دسياستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې تېرلو، محاذ دپير په وجود کې په افغانستان کې ديوه رښتيني، غير روحاني، مسلمان او ملي جريان دقحط الرجال په نتيجه کې هم پرون اوهم همدانن ددرېيم قوت يو مهم بالقوه توکی پاتې شويدی. له همدې کبله پير سيداحمد گيلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، ديوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانيو دولتونو بيروکراتان او لوړ رتبه مامورين، متقاعد پوځيان، مخور ولسي مشران، پخپله دپيرصاحب باسواده اوبې سواده مريدان او يو زيات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانگړی گوندي تشکيل نلري. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې يو گوندي ډوله تشکيلاتي سيستم منځ ته راشي. خود محاذ ځينو ولسي او ليبرال ډوله مشرانو داحرکت په پښو وواهه.

٤- ددرېيم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی يوسنتي اونيمه معتدل ملادی، چې له ۱۹۷۸ کال نه يې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظيمونو په ترکيب کې دخپل تنظيم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظيم لومړی دغير بنسټپالو، منځمهالو، سنتي اوغير سياسي ملايانو نه جوړ شوي و. خو پدې تنظيم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشيخ الحديث، چې دده دتنظيم اصلي کارکونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ناڅه سیکولر او دعقلي علومو فارغان هم لیدل کیده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق - پرچم سره په جګړه کې ددرېیم قوت دیوه توکي ځاي نیولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظیمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظیم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدین رباني په واکمنیو کې دوزارت څوڅوکۍ لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دریځو اوبنسټپالو په لویدلو سره هغه زیات زیات درباني په خواو. هغه یو، نیم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسیاسي تصمیم نیونې اوابتکار استعداد، صلاحیت او جرئت نلري.

دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني - وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې دتوافق په سر دیوه جوړ[۷۷] ملا په توګه پخپله محمدي اویانور بنه معتدل ملایان او علماي کرام(Ulema)ددرېیم قوت دیوه توکي په توګه: په افغان سیاست کې ددرېیم قوت دمذهبي اړخ دډکولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دریځۍ په خوله دبرغولي ایښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهیسې دکلیوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنیمه باسواده فارغانو نه نیولې ددې ملایي تنظیم پوره باسواده ملایانو ورو دسیاسي اسلام اویه وچنبلې. ددرېیم قوت دیوه مذهبي توکي په توګه له اتیایمې لسیزې راهیسې د یوزیات شمیر طالبانو اوملایانو په روزلو، دې تنظیم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحریک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفینو په وړاندې دطالبانو دلا پیاوړي کولو او هغوی ته دسیاسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سیاسي ملایانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظېم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسلیم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥-لويه جرگه:

جرگه د پښتونولۍ يو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ يوزيات شمېر مقررات د جرګې له لارې عملي کېږي. جرگه د مقننه، قضائيه او اجرائيه قوې په توګه (٧٨) د افغاني ټولنې سياسي کلتور ګرځېدلی دی.

جرگه د اشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نيولې، د کورنيو، خېلونو او قومونو مسايل پرې کوي. کوچنۍ جرګې يا مرکې کوچنۍ او لويې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې د يوه دولتي شوې رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په يوه راس کې ان تر ١٩٩٢ کال پورې لا ځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National· Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) يا مقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرګو يوه پرمختللې او دولتي شوې بڼه ده (*٧٨). برسېره پر دې، د لويې جرګې په غونډو کې به پارلمان او قضائيه قوې د دوو ګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخيستله (٧٩).

پدې مانا چې جرګه د يوه بهرته پاتې او قبايلي ژوند د يوې پديدې په توګه نه، بلکې د يو ټولنيز او سياسي کلتور په توګه د پخوانيو آريايانو نه نيولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترموږ را رسېدلې ده.

د افغانستان د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون په ٤٥ ماده کې لويه جرګه د افغانستان د خلکو د ستر قوت، واک او ارادې ښکارندويه موسسه وګڼل شوه (٨٠).

په عمومي توګه په تېرو شپه باندې دوه نيمو پېړيو کې (١٩٧٦-٩-١٧٠٩) شل لويې جرګې په افغانستان کې د اساسي قوانينو د جوړولو، تصويبولو، د افغان دولتونو د تاسيسولو او نورو ملي ستونزو د حل لپاره تدوير شوېدي (٨١). په بدو او سختو ورځو کې د تصميم نيولو د يوې باصلاحيته ملي موسسې په توګه لويې جرګې د افغانستان په سياسي تاريخ کې مهم رول لوبولی دی.

د معاصر ملي تاريخ د څو لويو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لويې جرګې ته د دريم قوت په جوړولو کې بيا هم د يوې ملي باصلاحيته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: دکندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال دمیرویس نیکه لویه جرګه له صفوي استعمار سره دمقابلې او افغان دولت دجوړولو لپاره شوې وه (۸۲). د ۱۷٤۷ کال لویې جرګې احمدشاه بابا دافغانستان باچا وټاکه (۸۳). د ۱۹۲٤ کال لویې جرګې دهیواد اساسي قانون تصویب کړ (۸٤). د ۱۹۲۸ کال لویې جرګې دوخت د دولت پرمختیایي پروګرامونه تصویب او تائید کړل (۸۵). همداراز د ۱۹٤۹ کال لویې جرګې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په اړه دافغانستان ددولت دسیاستونو ننګه وکړه. همدې لویې جرګې د ۱۸۹۳ کال دډیورنډ تړون، دافغان او انګریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال دراولپنډۍ تړون او نور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کومو چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده (۸٦). په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرګې بیاهم د افغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په هکله دافغانستان ددولت سیاستونه تائید کړل (۸۷). د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهمدې کال دهیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ (۸۸). دمنځ مهالو جهادي تنظیمونو په ګډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې دافغانستان دمسئلې دحل لپاره دوه ممثلې لویې جرګې (۸۹) تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرګې دپاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرګه او ننني افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلویو جرګو ګډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانۍ سره په یو ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ ددولتونو له خوا دلویو جرګو په تدویر کې دګډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، دلویو جرګو دپریکړو تعمیل به هم دهیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرګه ماران به دقضائیه قوې په حیث دقضایي واک، دمقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او داجرائیه قوې په حیث به دغټ اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جګړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرگې «مشروعیت» ، دجرگه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اویا دجرگې دپریکړو د «عملي کولو» خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې» [۹۰] په حیث دلویې جرگې په ځای یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجگړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنگ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرگه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرگې دحرکت د «عاملینو» [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع گرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري» توگه دلویې جرگې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرگې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرگې تدویر، دتدویر ځای اودجرگې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلاي. همدلته ده چې، دخو پرله پسې هڅونه وروسته دلویې جرگې دتدویر په هکله حتی ډېر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شتهوالي سره سره، دلویې جرگې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرگې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان پوه دجرگې دموثریت په اړه دجرگې «مشروعیت یاحقانیت» اود جرگې «دپریکړو تعمیل» ددوو مهمو ستونزو په توگه گڼلې دي [۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرگې دحرکت د «عاملینو» ټاکل هم دریمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرگې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. دجرگې دتدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دریم قوت په بدیل دافغانستان دایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای اوښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د دریم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه دریم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. دشته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې دحرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کیدل او دلویې جرګې دپریکړو دعملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې دبدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامې هڅې شویدي:

دلویې جرګې دحرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې دڅه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه اوبالفعل حالت باندې د جرګې دحرکت دعاملینو په پوهه باندې، چې ګواکې دجرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پړاوونه، دهغې دبالقوه استعداد څېړل او په بالفعل قوت باندې دهغې دبدلېدو لارې ګودرې څېړلي وې اوبیا دې یې داحرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې دحرکت دپیل ښه ټکی نه و. دښکاره معیارونو له مخې دګډون کوونکو نه رابلل دجرګې «مشروعیت» له بحران سره مخ کړی ؤ.

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته دشمال ائتلاف په ابتکار دجرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله دیارلس کسیزه غونډه جوړه کړه. داسلام آباد دغونډې دتخریب په دود دې غونډې دافغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای دحل کومه بله لار لټوله[۹۳]. دفرانکفورت په غونډه کې دشمال ائتلاف په ګډون برسېره، دپخواني باچا استازي هم ګډون وکړ.

دفرانکفورت دغونډې مالي امکانات دیونیکال دتیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بڼه کې شورای نظار، شمال ائتلاف يامتحده جبهه، يونيکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرګې دحرکت دربيمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونيکال په ګډمالي لګښت جوړه شوه (۹٤). دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرګې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرګې وړاندېنې عاملين يې کودتاچيان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دېښتنو له سيمو نه په انفرادي ډول دګډون کوونکو درابللو پريکړه وه نه دتنظيمونو، سازمانونو، قومي ياغير قومي ټولنو په نوم. داسې پريکړه چې له شمال نه يې ګډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل (۹۵).

په لنډ ډول وېلای شو، چې دلويې جرګې حرکت په افغانستان کې ددواړو جګړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اوطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په ښو وهل کېږي: په يوځي بنسټ پياوړي، خوله سياسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرګې سياسي قوت دځان په ضد پياوړی ګواښ ګڼي او مسعود په ډېرمهارت، دځان په ګټه دلويې جرګې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواوياخامو هڅو برسېره، بياهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په ګډون د۱۹۹۸ کال دجولای دمياشتې دبن غونډه دجرګې دهمدې عاملينو له خوا د ۱۸۰ تنو په ګډون جوړه شوه. دجرګې دحرکت داغونډه د«مشروعيت» په بحران برسېره، دتصميم اوپريکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلايل لا نشته چې ګواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ۱۹۹۹) دازمېينت لومړنۍ غونډې وبلل شي.

پدې مانا چې د دربيم قوت يو بالقوه توکی، لويه جرګه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل يوځي قوت سره، د نننې دربيم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرګې اوباچا، دسياسي زور په يوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د دربیم قوت بل پیاوړی مخالف پوځي قوت ، د طالبانو متعصبه اسلامي بنستپالنه، په افغان سیاسي ډګر کې یوازې او میدان وګټي.

٦-پخوانی باچا:

٨٥ کلن باچا محمد ظاهر (١٩٧٣-١٩٣٣) په افغانستان کې د دریم قوت یو ډیر مهم غیر پوځي، خو سیاسي عنصر دی. د دریم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې دباچا غوره والی، په افغان ولس کې تولو ته دهغه منلې شخصیت او محبوبیت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سیاست کې یو شمیر دخیلې ، سیاسي ، پوځي حلقې اوداسلامي بنستپالنې جګړه مار پوځي قوت دباچا دبیارا ګرځیدو سره جوړ نه دي، خو بیا هم باچا په عام ډول په پښتنو برسیره په غیر پښتنو کې هم محبوبیت لري.

له سیاسي پلوه د محمد نادرخان دسلطنت (١٩٢٩-١٩٣٣) له پیل نه داسلام، افغانیت او تمدن یو (نامتناسب) ترکیب د دولت دایډیالوژۍ په توګه ومنل شو. د محمد ظاهر دباچاهۍ په ټوله دوره کې دا ترکیب تعقیب او بیا چې کله د سلطنت په وروستیو لسو کلونو کې دباچا لاس پیاوړی شو ، نو پدې درې اصولو برسیره دموکراسي هم دیوه مهم سیاسي اصل په توګه د دولت په پورتنۍ ایډیالوژۍ کې ځای ونیو (٩٦)، همدلته ده چې «ملي ګرایي» او «دموکراسي» دباچا د سلطنت میراث ګڼل کیږي (٩٧).

په ١٩٧٣ کې و چې باچا دیوې پوځي کودتا په نتیجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ١٩٧٨ کې دخلق-پرچم دحکومت او بیا په ١٩٧٩ کال په افغانستان باندې دروسانو د پوځي یرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سیاست کې دبرخې اخیستلو یوه نیمه سیاسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې دافغان مهاجرو په کمپونو کې په ٢٠٠٠٠ کسانو کې دافغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ١٩٨٧ کال دیوې عمرمي سروې له مخې د پخواني باچا ، د تنظیمونو د مشرانو او قوماندانانو پلویان په لاندې ډول وو (٩٨):

-د پخواني باچا (محمد ظاهر) پلویان: ١٤٣٣ کسان (٦٥ , ٧١٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).

-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).

-دجهادي قوماندانانو:

دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)

دجهادي تنظیمونو مشران:

دپیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)

هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)

ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلوکې).

ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱-۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلي په پېښور او کوېټه کې، دمڅلو لویو جرګو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچا په بیا راستنېدو ټینګار وکړ[۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیومنځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لاښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکرد ي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دېېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود. درې ګوني اتحاد، دافغان ملت ګوند، آزادو شخصیتونو،کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه. خودباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګسټ دمیاشتې په وروستیو کې، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ؛ خوبیا هم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې دطالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر ، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکر کړی و چې، طالبان په رښتیا هم دده دبې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو(۱۰۰). نوبیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت» دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و؟ داټول اوټول په افغانستان کې دشته سیاسي -پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکي په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني-حکمتیار» دحکومت دجوړېدو په وړاندې دباچا پره ولویوي؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت دیوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنستپالني له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سیاسي تیروتنه ښیي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښتو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنستپالنې دیوه ورځ په ورځ پرمختلونکي اودمسعود نژاد پالنې دیوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتیب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناڅه۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد دیوه بدلېدونکي پوځي-سیاسي حالت سره مخ کړیدی. نو، باچا باید په هیواد باندې ددغسې یوه کیفي اوکمي پوځي-سیاسي حاکمیت په بنسټ چې د پښتنود مطلق اکثریت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سیمې دطالبانو او دتاجکو او څه پښتنو گډې سیمې دقوماندان مسعود د کنترول لاندې دي، ددرېیم قوت دیوه مهم او عامل توکي په توگه ددرېیم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتیژي عیاره او جوړه کړي.

دمسعود د پوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا یووالی نه یوازې دباچا کسرشان دی، بلکې دطالبانو داسلامي بنستپالنې په وړاندې یو پیاوړی سیاسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف یوازې او یوازې دمسعود یو غټ سیاسي بریالیتوب گڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زینې کار واخلي چې له ختلو وروسته به یې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او دبېلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنستپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سیاسي خلا ډکولو، دسیاسي استقلال دبیا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتیا لپاره درېیم بالفعل قوت په یوازې سیاسي هلو ځلو نشي جوړیدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په یوازې سیاسي قوت نشي کېدای. دیوه بالفعل سیاسي -پوځي درېیم قوت دجوړېدو نه پرته داقوت بې مانا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېيم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یو غیر پوځي - سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي -پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول او لدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جریان اود ربښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنسټپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اواریدای شي.

باچا باید د درېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او د دې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اوبدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، د درېیم قوت دتشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي اوپه هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم په خاطر دیوې ایډیالوژیکي -سازماني هستې موجودیت دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هبڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختیه پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د درېم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې داډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خود باچا دپروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او د تېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان د قومي جوړښت دپروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللی ملي پیوستون ښیي چې:

غیر پښتانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندي پښتون اکثریت نه غواړي چې د دوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول د دربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار ته د نژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قبده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې د باچا د قاطع محبوبیت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او یا مسعود د رهبیم قوت د خپلو پوځي غوښتنو نه ځار کړي. داسې نښې کېداي چې باچا دې د پښتنو په یوازې سیاسي او د شمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنلیزم:

نشنلیزم چې په افغانستان کې یې په دولسمه پېړۍ کې د لومړي او اتلسمه پېړۍ کې د دویم پښتانه نشنلیزم پړاوونه په بریالیتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنلیزم خپل درېیم بشپړتیایي پړاو ته ننوت [۱۰۲]، دا پړاو د باچا تر وخته را رسیږي.

د باچا د سلطنت څلوېښت کلنه دوره د افغان نشنلیزم د بشپړتیا په درېیم سیاسي پړاو کې، چې د نولسمې پېړۍ نه پیل او د ده په دوره کې د خپل پخلي په یوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې د باچا د سلطنت وروستي لس کاله (د دموکراسۍ لسیزه) د افغان نشنلیزم د پخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا د افغان نشنلیزم د درېیم بشپړتیایي پړاو خالق نه، بلکې دی او د ده سلطنت د افغان نشنلیزم د درېیم بشپړتیایي پړاو محصول دي.

افغان نشنلیزم چې د نولسمې پېړۍ په وروستیو کې د خپل پخلي په بحراني، نویو او پخو پړاوونو کې راغی او په هیواد کې د ملي یووالي او قومونو ترمنځ د پیوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو یو متناسب بدلون تعقیب شو؛ د باچا په دوره کې یې، د یو لړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبیق د خپل پخلي څو څو پاخه ګامونه هم واخیستل.

په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم او په «افغاني هویت» د بېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې د باچا د سلطنت د دویمې لسیزې د تذکرې دویش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه د ده د سلطنت د څلورمې لسیزې (۱۹۶۰ لسیزه) د پخوسر کونو شبکې چې د افغانستان د اساسي سیاسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنستونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل [۱۰۳].

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، او ډښوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکې نور هم پياوړي شول [۱۰٤].

داخو دباچا دسلطنت په دوره کې ؤ چې دهيواد په شمال کې دکوچي او ډښين پښتانه دځای په ځای کوني داتلسمې او نولسمې پېړۍ دقومي اجزاو په تناسب کې دمثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت دهيواد دشمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې دسياسي جغرافيې دجوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا ددې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنی دباچا په څلوېښت کلن سلطنت کې يې برسېره پر نورو چارو داقتصاد، کلتور، قانون، او تولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

دهيواد درسمي او ايکي يوې ژبې په ځای ددوو ژبو په منلو، دباچا سلطنت دملي ايډيالوژۍ دتعميم په لار کې دژبې دبنسټيېز رول په نفي کولو سره دافغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګوني څنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، دپاکستان دجوړېدو په وخت کې، دباچاسکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

دژبې او ختيې په بنسټ په هېواد کې دقومونو دوېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په دموکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار دملي ايډيالوژي دتعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېنښوده. له دموکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً دهېواد دنفوس په سلو کې دولس جوړوي [۱۰۵] په سلو کې ۲۹،۲ غټې دولتي پوستونه [۱۰٦]، پښتنو ته چې دافغان نفوس په سلو کې لږ تر لږه ٦۳ جوړوي [۱۰۷] په سلو کې ۹،۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) [۱۰۸]، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، ساداتو ته چې په افغان نفوس کې دپاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤،٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ٤،٥ او اهل تشیع ته په سلو کې ٨ ، ١ داډول پوستونه ورکړل شوي وو (١٠٩). دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ویش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ١ ، ٥٦ ، تاجکو ته ٣٣ ، ساداتو ته ٣ ، ٣ ، نورو سني قومونو ته ٥ ، ٥ او اهل تشیع ته په سلو کې ٢ ، ٢ غټ دولتي پوستونه رسیدلي وو (١١٠).

باچا باید پښتنانه اکثریت او نورو کوچنیو قومي اقلیتونو ته په کم نظر او غیر سیاسي سترګه ونه ګوري. هغه باید پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقلیتونه دجګړې په کلونو کې دنویو غوښتنو او تجربو سره آشنا شویدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسیزې او په ځانګړي ډول له ١٩٧٨ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ویلي کېدو او دجګړې دناوړو ملي عواقبو په توګه په هیواد کې دنویو قومي - نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي.

له یوې خوا د باچا دسلطنت دوروستۍ لسیزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق - پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقلیتونو او اکثریت ترمنځ ببخښن درزونه پیدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتیجه کې داقلیتونو غیر طبیعي ودې او له اکثریت نه اقلیت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي یووالي او پیوستون شیرازه له منځه یووړه. باچا باید دا چې د ١٩٩٢-٩٧ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي - سیاسي واحدونو باندې دهیواد دویشلو ترخه واقعیتونه په نظر کې ونیسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبینۍ دوکتورین دي چې دسیاسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحریک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجګړو په نتیجه کې نوموړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړیدي.

باچا او نور باید په دې پوه وي چې: طالبان یوایډیالوژیک، مذهبي، سیاسي ، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک ، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغیر پښتنانه اقلیتونو او باچا ته دپښتانه اکثریت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشري ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او يا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دريځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غيرپښتنو اقليتونو د سپکاوي او دوي ته په ټيټ نظر دکتلو نه پرته بله مانا نلري. غير پښتانه افغان قومونه هم بايد باچا ديوه افغان مشر په حيث ومني.

باچا بايد ديوې معقولې او متناسبې نمايندګۍ له مخې په افغانستان کې د « دولت » او « ټولنې » د فزيکي او معنوي بيارغونې د کار په « افغاني » بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په « غير افغاني » روحيه د « دولت » او « ټولنې » بياجوړول د هېواد د تجزيې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

دهېواد اداري - سياسي يووالی په هېواد کې د ملي ايډيالوژۍ او افغان نشنليزم د پخلي يويل پوخ ګام دی. باچا دهيواد د قومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سيستم بدل کړ. په ١٩٦٤ کې دهيواد نوی اداري-سياسي سيستم د ٢٩ اداري-سياسي واحدونو په نوم جوړشو[١١١١]. پخوا به خلکو ځان په خپلو « قبيلو » او « خيلونو » ياداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري- سياسي واحدونو يادکړ. دا په افغانستان کې د نشنليزم د پخلي او ودې يوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسيزې نه نيولې تر ننه پورې په هېواد کې د ملي پيوستون او اداري-سياسي يووالي په ضد ډيرکار هم شوی دی. له ١٩٩٢ کال نه وروسته ؤ چې ځينو افغان اقليتونو په ښکاره دفدراليزم غير افغاني نقشې جوړې کړې. ددې ډول نقشو او غير ملي غوښتنو واقعيتونه بايد په سرسري نظر ونه ليدل شي. پکار ده چې باچا دهيواد دسياسي - اداري رښتيې بيا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غير ملي او غير افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډيکاليزم (٩٢-١٩٦٤) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (١٩٩٩-١٩٦٤) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅوچې د باچا تکتيک او ستراتيژي د نشنليزم د پخلي له عناصرو جوړه نشي، ورونکی او مثبت سياسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به د اسلامي بنسټپالنې دسقوط نه وروسته بيا هم دزعامت ديوې خطرناکې سياسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیرو کوچنیو نژادي –قومي بټیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بټۍ کې پخیږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ (۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توګه یو مترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزیږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شیرازه سرکپ کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې ددموکراسۍ مرحله نده. دهیواد دسیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم اوضبط کیږي. اوس دمضرو محافظه کاریو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان دتل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه (۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یاقضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه (۱۱٤).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ٥۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایې چارو دیوشمېر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توگه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تهوکيزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود وټاکل (۱۱۵).

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بيليدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرگو لاس پياوړی شو (۱۱۶).

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاونده شوه (۱۱۷). دې قضايي واک دباچا دسلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنگ کې سيکولر قوانين هم دورځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول (۱۱۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیمه برخه

لنډیز

* د دموکراسۍ په لسیزه کې درې ډوله سیاسي جریانونه د درې سیاسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سیاسي قوت

* اسلامي بنسټپالنه، دویم سیاسي قوت

* ملي جریان، درېیم سیاسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، درېیم قوت کمزوری، خو لومړي او دویم قدرت بشپړ سیاسي، ایډیالوژیک او پیاوړی سازماني تشکیل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس د سیاسي قدرت په نیولو، دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېرغښتې سیاسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهیواد د آزادۍ جګړه په یوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتیجه کې ملي جریان یا درېیم قوت نه یوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمین کې ګیر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې ددریم قوت یاملي جریان مورچل دتصوف دنقشبندیه (حضرت) او قادریه (پیر) طریقو په دوو مشرانو او یوه ملا (محمدي) ونیول شوه. دتصوف اومذهب دا سیاسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم یاد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې درېیم قوت په یوه دویم لاس پوځي-سیاسي او غیر ایډیالوژیک موقف کې راغی:

* درېیم قوت ددموکراسۍ په لسیزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بنه کې یو کمزوری ایډیالوژیک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بنه کې یو غیر ایډیالوژیک پوځي- سیاسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم قوت نه یوازې داچې، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پرونی پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه دریېم قوت په کابل کې د دویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دڅوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې) بېه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریېم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې د دریېم قوت او یاملي جریان دجوړیدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنسټپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت دریځې په جنوب کې د اسلامي بنسټپالنې د دوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت دریځې څخه دوسلې په اخیستلو، دافغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریېم قوت ویاله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنسټپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي نننې سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سره یو موتې شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو د دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریېم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې د دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنسټپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنسټپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په بنې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستې: داسلامي بنسټپالنې دادامې په دود دطالبانو اسلامي تحریک افغان سیاست یوځل بیا انحصار او دشمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونیوه نوپه زغرده ویلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې ددویم قوت توکي دي.

***

* دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني–وهابي) اودیوه معتدل خو غیر سیکولر ملا په توګه به «محمدي» په افغانستان کې ددرېیم قوت دتجهیز په صورت کې، ښايي بیاهم دباچا لار ونیسي.

* دحضرت دفقهې دانفاذ غوښتنه یوه ډېره زړه اونه غوښتنه ځکه ده چې، هیڅ‌ګا هم تر اوسه پورې په افغانستان کې ددې غوښتنې مخالفت ندی کړی. دهغه دباچا دبیا راستنیدو غوښتنه یوه اساسي او رښتیانۍ غوښتنه نه ده. دیوه ملي ضرورت په توګه هغه دباچا بیاراستنیدلو اودرېیم قوت جوړیدو ته دشک په سترګه ګوري.

* دملي ګرايۍ او روحانیت التقاطي شخصیت دي چې پیر، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچینو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه درېیم قوت اودهغه په راس کې باچا یوملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جریان، یوښتېر مسلمان، خو غیر روحاني اوغیر مذهبي جریان دی.

* تصوف اومذهب دواړه، له ملي بېخ اوبنسټ نه پرته، په یوائې ځان نشي کولای درېیم قوت جوړ او رهبري کړي. پیر ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي ددي جریان روحاني او محمدي يې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې دراولپنډۍ دمشورتي شورې له خوا جوړ دیوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بیا دپېښور دتړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې دمجاهدینو داسلامي دولت دمشر په توګه دحضرت تاکل، ښايي توجیه شي. خو، دیوه ملي جریان دیوه لومړي ګام په توګه دیوه بالفعل درېیم قوت په راس کې دتصوف اومذهب درول دملي جریان تحریفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د یوغیر پوځي – سیاسي ، یوازي سیاسي دربیم قوت جوړول له شته سیاسي – پوځي واقعیتونو او نورو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د یوه متمم په توګه له دربیم سیاسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت یو ځای کول اولدې لارې بالفعل دربیم قوت جوړول په هیواد کې د ملي جریان اوربښتیني بالفعل دربیم قوت ځان وژنه ده.

* په یوه سره اوبدلي پوځي – سیاسي قوت باندې د دربیم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په ببخ اوسنټ کې د یوې ایډیالوژیکې سازماني هستې ځای په ځای کول به د یوه ربنتیني بالفعل دربیم قوت ضمانت وکړي.

* دربیم قوت کیدای شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت هم وي. د یوه ایډیالوژیک نظام د نه موجودیت په صورت کې به دا قوت ډیر ژر سره و شیندل شي. بیا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغورځولو له پاره د دربیم قوت بدیل له پښو لویدلی وي.

* داخو یوه ایډیالوژیکه ساده ده چې، له دربیم قوت نه یو په پښو ولاړ سیاسي (یا بالقوه یا بالفعل) قوت جوړوي. یو غیر ایډیالوژیک دربیم قوت په هیواد کې د پوځي بدلونونو په نتیجه کې هیڅکله هم خپل سیاسي ثبات نشي ساتلی؛ ځکه:

* داسې نده چې، یوازې او یوازې د دوو سره ورانو پوځي – سیاسي قوتونو په جګړه کې یو بل، یا منځګړی یا مخالف، پوځي – سیاسي قوت دربیم قوت دی. دربیم قوت د خپل ایډیالوژیک موقف له مخې دربیم قوت ګڼل کیږي، داموقف نن سبا په افغانستان کې پرته له یوه « ملي جریان » څخه، د « سیاسي اندیښنو » بل هیڅ یو « جریان » نشي خپلولی.

***

* په افغانستان کې په « غیرافغاني » روحیه د « دولت » او « ټولنې » بیاجوړول د افغانستان د ټوټه کیدو سره مترادف ناوړه سیمه ییز عواقب لري او په « افغاني » بنسټونو د « دولت » او « ټولنې » بیا رغونه د دربیم قوت په بڼه کې د ملي جریان اساسي دنده ده. نو، د نن یو « ربښتینی بالفعل دربیم قوت » د سبا د یوه « بشپړ ملي جریان » له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېيم بالفعل قوت د جوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛
* په باچا کې د شمال ائتلاف سیاسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې د هغه زړه تړل؛
* دافغان ملت ګوند شيندلی او غير سازماني حالت؛
* اود پير په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف يا شورای نظار نفوذ وګڼل شي.

نو؛

* د درېيم قوت بنسټيزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شورای نظار او يا د شمال جګړه مار قوت زيات سياسي نفوذ، د دې قوت شيندلی سازماني حالت او غير پوځي موقف دی.

خو؛ درېيم قوت د خپلو خاميو او ستونزو د ليرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کيدونکی کار دی، ډېر پياوړي امکانات هم لري:

* د درېيم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا ديوه دولتي، لويه جرګه ديوه ملي، پير ديوه روحاني او افغان ملت ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توګه کولای شي ديوه داسې درېيم قوت بنسټ کېږدي چې په يوه بالفعل سياسي قوت برسېره، د ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې يوه نيمه کوچنۍ سياسي - نژادي حلقه او يو شمير څو اکمنې خپلواکې خيرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زيات مالي امکانات لري، د درېيم قوت او ملي جريان په وړاندې د مخالفينو پياوړی کتار نشي جوړولای:
* د درېيم قوت اصلي مخالفين اسلامي بنسټپالي (وهابيان- اخوانيان) او نوي سياسي شوي وسله وال ملايان دي، چې د درېيم قوت د ټکولو او تکفير د «آيت» او «حديث» ډکې وسلې جوړولی شي.
* يو بالفعل درېيم قوت په او سنيو شرايطو کې نشي کېدای، د ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلي قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرني لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغوري.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت داسلامي سخت دريځيو او محافظه کاريو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقيدوي او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه يوځل ددوی د پروني «بې ديني» او بل ځل ددوی دننني «سخت ديني» په ضد په دښمنۍ او ورانۍ کې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنۍ او ورانۍ ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دشتو افغان ټولنيزو، کلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تيورۍ، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پيل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) يوځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بنه کې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيکال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دکتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) او يا سوچه اخوانيانو - وهابيانو دولت په افغانستان کې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې دتوپک او په بل کې دقرآن په نیولو، لاهم داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس دافغان ټولنې په نبض ایښې دی، نو ددې دویم قوت، بالفعل ماتول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لېږ ترلږه، نن نه ښايي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک دریم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څیر بل مجهز قوت پیژني؛ نو:

* دابنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله دبنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، دڅو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې داعتدال پوړیو ته په وررسېدو خپل ځای دریم قوت ته پرېږدي. داخو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، دلاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، دسوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښنو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او یادښتونه

١) وګوري صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد دثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمريز کال.

٢) له دي جريان څخه اوس يوازې او يوازې افغان ملت دافغانستان په نني سياسي ډګر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنياد ګرايي کهن وواپسين، افغان ملت جريده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدين کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.

٧) پورتنی اخیستنځی، ١٤٥ مخ.

٨) وګوري دافغانستان دخلکو ددموکراتيک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit

20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

21) Mukherjee, 1978, Ibid.

22) Beverley Male, p.111, op. cit.

23) Ibid, p . 112.

24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

25) Halliday, 1988, Ibid.

26) Shahrani, 1984, Ibid.

27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۲۸) وگورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کي، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خپرونو څخه.

۲۹) پورتنی اخیستنځی ، ٦٢-٦٤ مخونه.

30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4 (1992).

31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

32) Akhavi, S., 1982, Ibid.

33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.

34-37) Ibid, pp. 231-234.

38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جريده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنير استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جريده ، دويمه دوره ، لسمه گڼه ، څلورم مخ ، ۱۹۸۹ ، اپرېل ، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دويم مخ.

۵۱) پورتنۍ مرامنامه، دريم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دويم مخ.

۵٤) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

۵٦):

- صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه.

۵۹) وګورئ: ددې ګوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې ګوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې ګوند دمرکزي نشراتي اورګان «افغان ملت» ټولې خپرې شوې ګڼې، او په پېښور کې ددې ګوند دویم نشراتي اورګان «استقلال» خپرې شوې ګڼې.

۶۰) صباح الدين كشككي، دهه دموكراسى، ۱۵۴ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جریده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمیاشتې د ۲۷ نېټې ګڼه. (L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت ګوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنیر محمد انعام واک، په افغان بحران کې ددریم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه، (په انګرېزي ژبه) افغان ملت جریده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، دیارلسمه او څوارلسمه ګڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخیستنځي.

۶۴) دافغان ملت ګوند اعلامیه د ۱۹۸۹ کال دمارچ میاشت.

۶۵) وګورئ دشهادت جریده، ۱۳۶۸ لمریز کال، دجوزا دمیاشتې لسمه، پرله پسې ګڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وګورئ ونېڅې (انجنیر محمد انعام واک)، دافغان ملت دګونداعلامیې په هکله دشهادت دجریدې ځغلند نظر ته یوه سرسري کتنه، دافغان ملت جریده، لومړی، دریم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغویي او غبرګولي میاشتې، اتلسمه او نولسمه ګڼه، پېښور.

۶۷) وګورئ انجنیر محمد انعام واک، ستراتیژي قدرت سوم دربرابر ستراتیژي های چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جریده، دولسمه ګڼه، لومړی او دویم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای میاشت، پېښور.

وګورئ انجنیر واک، په افغان بحران کې ددریم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه (په انګرېزي ژبه)، افغان ملت جریده ۱۳-۱۴ ګڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زیری، دمجاهدینو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکی اورګان، څلورمه ګڼه، داګست میاشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنیر واک، انعکاساتي مربوط به ستراتیژی قدرت سوم، افغان ملت جریده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخیستنځی.

۷۱) دافغان ملت جریده، پنځم مخ، ۱۹۹۵کال، مارچ-اپریل، دویمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله.(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي یووالی، دافغان ملت جریده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، یوه نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنی اخیستنځی.

۷۹) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمریز کال.

۸۰) د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطرې، ٤٩٧ مخ، ١٩٩٧ کال، پېښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

٨٢) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان دټولنې دزعامت خلا، ٢٥ مخ، دآزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ١٩٩٥ کال، پېښور.

ډاکټر انورالحق احدي، دافغان ملت جریده ،٧٧-٧٦ گڼه، ١٩٩٨ کال.

٨٣) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ٣٢مخ.

٨٤) پورتني اخیستنځی، ٣٢ مخ.

٨٥) رر رر

٨٦) رر رر

٨٧) رر ٣٣ مخ

٨٨) رر ٣٣ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

٩٠) پروفیسر ډاکټر انوارالحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې دجرگې دکمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، څلورم مخ، ٧٧-٧٦ پرله پسې گڼه، ١٩٩٨ کال، داگست میاشت.

٩١) پورتني لیکوال، پورتنۍ جریده، لویه جرگه، سوله او مشروعیت، لومړی او دریم مخونه، ٦٨-٦٩ پرله پسې گڼه، ١٩٩٧ کال.

٩٢) وگورئ ٩٠ اخیستنځی.

٩٣) وگورئ ٩١ اخیستنځی.

٩٤) وگورئ دافغان ملت جریده، ٧١-٧٠ پرله پسې گڼه، ١٩٩٨ کال.

٩٥) پورتنی اخیستنځی.

٩٦) وگورئ ډاکټر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جریده، ٧١-٧٠ پرله پسې گڼه، ١٩٨٨ کال.

٩٧) پورتني اخیستنځی.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وګورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات او ملي يووالى، ۴۲-۴۳ ګڼه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY OF ACKU 8238

۱۰۷) وګورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱٦) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
4.3831
WAK
8238
cp.1

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)

(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation, Development and Drug Control Program)

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library